

Od kod dobimo jajca?

Opis Ta aktivnost predstavlja različne sisteme reje kokoši. Udeleženci so razdeljeni v skupine, ki predstavljajo določen tip reje. Vsaka skupina ustvari Facebook profil svoje kokoši: najprej na podlagi tega, kar že vedo, nato pa dodajo informacije iz materialov delavnice. Te profile nato predstavijo drugim skupinam in tako z njimi delijo svoje znanje. Na koncu razmislijo, kako lahko sami pripomorejo k življenjskim pogojem kokoši.

Kompetence 3. Trajnosten način življenja
7. Odzivanje v vlogi aktivnih globalnih državljanov

Cilji

- Udeleženci spoznajo potrebe kokoši in primerjajo pogoje različnih načinov vzreje.
- Udeleženci razumejo pomen različnih oznak trgovinskih jajc.
- Udeleženci se odločijo, kateri način reje je njim sprejemljiv in kako ga lahko podpirajo.

Povezovanje s CTR 2. Odprava revščine
3. Dobro zdravje in blagostanje
12. Odgovorno potrošništvo in proizvodnja
15. Življenje na poljih

Starost 10 +

Število 6–30

Čas 100–130 min

[Od kod prihajajo jajca?]

Pripomočki

Obvezni:

- flomastri in barvice
- 9–10 velikih listov papirja
- papir in pisalo za vsakega udeleženca
- kartoni za jajca (za različne tipe reje)
- listki papirja
- pisala
- škatla za ideje
- vsi materiali iz prilog

Neobvezni:

- na listu napisane ideje za izboljšave
- video posnetki različnih tipov reje

Priprava

- Natisnite priloge in pripravite vse s spiska materialov.

[Od kod prihajajo jajca?]

Potek

1. Kaj vemo? (25 min)

- Razdelite udeležence v 4 skupine in vsaki skupini dajte velik list papirja.
- Njihova naloga je osnovati Facebook profil kokoši glede na njihovo predstavo o tem, kakšno je njeno življenje: kako se hrani, kako pobirajo jajca, kje spi, kaj počne čez dan. Namesto Facebook profila lahko naredijo tudi njen življenjepis ali življenjsko zgodbo.
- Razdelite listke z vprašanji iz Priloge 1 in prosite skupine, naj nanje odgovorijo. Ne odgovorite jim še, ampak pustite, naj sami najdejo odgovore v materialih kasneje.
- Skupine prosite, naj predstavijo svoje izdelke. Nato jih vprašajte:
 - *Je bilo ustvariti profil za vas težko ali lahko?*
 - *Je bilo kaj, o čemer niste bili prepričani?*
 - *Kaj veste o reji zdaj in kaj bi o tem še radi izvedeli (na svoj velik list lahko zabeležite njihove odgovore)?*

2. Kakšna je realnost? (30–40 min)

- Vsaka skupina naj izbere en karton jajc (vsak predstavlja eno obliko reje). Prosite jih, naj podrobno preučijo škatlo in najdejo čim več informacij o izvoru jajc in tipu reje. Skupine lahko zberejo informacije tudi na izrezkih iz Priloge 2, 3, 4 in 5.
- Razdelite jim naslednje naloge:
 - *Primerjajte svoje predznanje o življenju kokoši z informacijami na izročkih.*
 - *Poskusite najti odgovore na vprašanja iz prvega dela delavnice.*
 - *Posodobite Facebook profil glede na nove informacije.*
 - *Pripravite kratko predstavitev posodobljenega profila.*
 - *V skupini predebatirajte vaš način reje – kaj vam je všeč in kaj ne, kako izboljšati situacijo ipd.*

Refleksija

Predlogi za vprašanja pri refleksiji:

- *O katerem načinu reje ste dobili največ novih informacij?*
- *Kakšne so glavne razlike med tipi reje kokoši?*
- *Se ti je kaj od načinov bivanja kokoši zdelo zanimivo? Kako se zaradi novega znanja počutiš? Imaš še kakšno vprašanje?*
- *Kateri je prevladujoči tip reje?*

Udeležence povabite, naj svoje mnenje o tem, kakšen način reje kokoši se jim zdi sprejemljiv, zapišejo na listke in jih dajo v škatlo. Ideje eno za drugo predebatirajte v skupini.

Avtorji

- Týčová, Anna/Štefková, Evka (Junák - český skaut, Czech Republic)

[Od kod prihajajo jajca?]

Priloga 1 – kartice z vprašanji

Koliko jajc letno zaužijemo?

Koliko jajc kokoš izleže dnevno?

Kaj bi kokoš jedla v naravi?

Kako dolgo živi kokoš?

Koliko jajc letno zaužijemo?

Koliko jajc kokoš izleže dnevno?

Kaj bi kokoš jedla v naravi?

Kako dolgo živi kokoš?

Koliko jajc letno zaužijemo?

Koliko jajc kokoš izleže dnevno?

Kaj bi kokoš jedla v naravi?

Kako dolgo živi kokoš?

Koliko jajc letno zaužijemo?

Koliko jajc kokoš izleže dnevno?

Kaj bi kokoš jedla v naravi?

Kako dolgo živi kokoš?

Priloga 2 – splošne informacije

Razlogi za cenejše načine vzreje

Vse tehnološke sisteme za pridobivanje jajc, kjer je valečih kokoši več kot 350, nadzoruje Direktiva 1999/74/EC. Ta direktiva vsebuje tudi člene o podpiranju alternativnih načinov, kot so prosta in organska reja (pa tudi hlevska in baterijska).

Alternativna reja za kmeta predstavlja večji strošek na jajce, pa tudi zahtevana kvaliteta jajca je vprašljiva. To je odločilni faktor pri izbiri načina reje in zato so alternativni načini v primerjavi z baterijsko rejo v manjšini.

Oznake, kot so "sveža jajca", "posebna jajca" ipd., se ne nanašajo na tip reje. Jajca iz organske reje morajo biti označena z oznako "organsko" ali "bio" tako kot ostali izdelki organske pridelave.

Mali kmetje

Včasih v trgovini najdemo tudi jajca iz proste reje. Po večini mali kmetje jajca prodajajo le manjšemu krogu lokalnih strank ali jih imajo samo za potrebe svojega gospodinjstva.

V kolikor najdete jajca brez oznake, so prišla direktno od kmeta ali s tržnice. Jajca so lahko neoznačena le v primeru, ko prihajajo od kmetov, ki imajo v leglu manj kot 50 kokoši nesnic.

Domači kokošnjaki niso predmet inšpekcij, pa tudi razkužujejo jih ne.

Prodaja na stojnicah

Vsak prodajalec mora na vidnem mestu podati informacije o načinu vzreje, datuma uporabnosti, klasi in teži jajc. Prav tako morajo imeti pri sebi stampiljko za jajca, v kolikor bi kdo zahteval, da mu jajca označijo.

Nekaj statistike s Češke

- Na Češkem več kot 80 odstotkov jajc prihaja iz baterijske reje.
- Leta 2013 je bilo v namene industrije registriranih 4.003.130 kokoši in približno enako število kokoši v domačih kokošnjakih.
- Povprečen prebivalec Češke letno poje 250 jajc.
- Češka jajca uvaža predvsem s Poljske in Slovaške.
- Jajca s Češke po večini izvažajo v Rusijo in tudi v Irak.

Povprečne cene jajc klase M na Češkem leta 2015

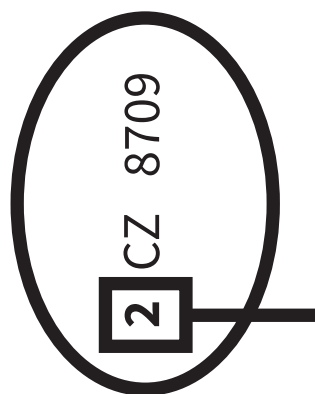
1. Baterijska: 3,29 krone.
2. Hlevska: 4,50 krone.
3. Prosta: 7,48 krone.
4. Organska: 8,32 krone.

Klase teže jajc

XL – ekstra velika: 73 g in več
L – velika: 63–73 g
M – srednja: 53–63 g
S – majhna: do 53 g

Označevanje jajc

3 – baterijska
2 – hlevska
1 – prosta
0 – bio

Način reje

Življenje kokoši

Piščanec je bil ena prvih udomačenih živali, in sicer pred približno 5000 leti v Indiji.

Piščanec ima kratek, špičast kljun, prilagojen kljuvanju hrane. Nima zob, zato hrano zdrobi v mlinčku, mišičastem želodcu z izredno močno želodčno kislino. Ima štiri prste. Palec je obrnjen nazaj, da v stoječem položaju omogoča stabilnost.

Je vsejed, ki je različne tipe žit, v naravi pa tudi jagodičje, sadje in zelenjavo in tudi insekte, črve in polže. Hrano išče s prganjem, to počne večino dneva. Spijo na dvignjenih površinah (čepijo).

Po navadi piščanci živijo v majhnih jatah, ki jih sestavlja en petelin in 10–20 kokoši.

Med seboj prepoznavajo in spoštujejo določeno hierarhijo.

V divjini bi kokoš izlegla 12–13 jajc letno. Zaradi genske manipulacije je že okrog leta 1900 kokoš znesla že 100 jajc letno. Danes je to število naraslo že na okrog 300. Predvsem je valjenje jajc povečano s pomočjo podaljševanja (umetne) dnevne svetlobe.

Večina vzgojenih kokoši je izgubila možnost sedenja na jajcih, zato se danes jajca vali v umetnih valilnicah.

Danes piščance gojijo predvsem za meso in jajca. Prav tako jih uporabljajo za peresa (odeje, oblačila, čopiči, dekoracija ...), njihov gnoj pa je odlično gnojilo. V mnogih državah piščance gojijo tudi za okrasne ptice ali boje (petelinji boji).

Vir - Priloga 2

- Caklová, Karolína (2011): Čestí spotřebitelé a welfare hospodářských zvířat na pozadí nákupu živočišných produktů.
- Gourmades, Petite (2012): Scuk očko jinak aneb velký výklad o vejčích.
- Celní statistika MZE (2016): Komoditní karta - Vejce.
- Farma Staré Budky (2015): Vajíčka.

Priloga 3 - baterijska reja

Zahteve za baterijsko rejorost

- Kletka površine vsaj 750 cm² na valečo kokoš.
- Velikost kletke vsaj 2000 cm².
- Dolžina cevi za hranjenje vsaj 12 cm/valečo kokoš.
- 2 kanili za vodo.
- Višina kletke 45 cm na celotni površini; naklon ne sme pressegati 14 %.
- Kletka mora vsebovati police (15 cm/kokoš nesnico), gnezda, zemljo za prganje in nekaj za brusenje kljunov.

Oplemenitene kletke z vidika spletne strani “Kokoši v težavah”

V t. i. “oplemenitenih kletkah,” katerih raba znatraj EU ni časovno omejena, ponujajo vsaki kokoši več prostora za gibanje (50 cm² oz. površina treh škatlic za vžigalice). Te kletke ponujajo malo več prostora za prganje po zemlji, gnezdenje in čepenje. Zdi so to le “lepote” izboljšave, ki kokošim ne prinašajo bistvenih sprememb. Na Češkem skorajda vsi, ki se ukvarjajo z baterijsko rejjo, uporabljajo oplemenitene kletke, medtem ko na Poljskem še vedno prevladujejo stare kletke.

Osnovne informacije o baterijski reji

Kokoši nesnice, ki živijo v neobičajnih, ne-oplemenitenih kletkah, so natlačene v golih kletkah, kjer ima vsaka prostora v velikosti A4 lista. Kletke so razvrščene v dolge vrste v vsaj treh nadstropjih ena nad drugo. Takšni postavitvi pravimo "baterija". Te baterije so postavljene v hale z močno umetno svetlobo. Luči so prižgane tudi do 17 ur na dan, saj svetloba spodbuja proizvodnjo jajc. Kokoši v kletkah živijo približno eno leto, krmijo pa jih z antibiotično krmo. V svojem življenju ne vidijo dnevne svetlobe ali sveže trave. Nimajo možnosti, da bi zadovoljile katero od osnovnih potreb, kot so praskanje, prganje, kljuvanje, gnezdenje in čiščenje perja. Po enem letu, ko ne morejo več valiti jajc, jih umaknejo iz baterij in odpeljejo v klavnice. Med prevozom si marsikatera od živali polomi dolge kosti, ki so zaradi pomanjkanja gibanja in izčrpanosti od pogostega valjenja jajc zelo krhke.

- Ne-oplemenitene baterijske kletke so tako majhne, da kokoš nima možnosti, da bi razprla krila. Tla kletk so gola, lesena ali kovinska.
- Od leta 2011 je po vsej EU raba tradicionalnih baterijskih kletk prepovedana. Kokoši morajo imeti gnezda, polico in kot za iztrebke. V državah izven EU je reja v starih kletkah še vedno precej prisotna.
- Današnje sorte kokoši izležejo približno 300 jajc na leto, kar je dvakrat več kot pred 50 leti.
- 65 % vseh kokoši na Češkem je rejnih v kletkah; preostale kokoši so po večini rejene v hlevih s talno rejo.
- 85 % vse krme v EU je genetsko spremenjene.
- Mlade petelinčke ubijejo takoj, ko se izvalijo iz jajc, pogosto jih žive zmeljejo v visokofrekvenčnih mlinčkih.
- Prednosti takšnega načina reje so v nizkih proizvodnih stroških, visokem deležu mehanizacije in lahkem nadzoru zdravja in kvalitete jajc.
- Jajca talne reje so označena s številko 2, skladno z zakonodajo države in EU.

Informacije s spletne strani prodajalca oplemenitenih kletk

Večnivojska tehnološka oprema za kletke za kokoši nesnice

- Dolžino in število nadstropij prilagodimo potrebam kupca.
- Narejene so iz jeklene nosilne žice in ogrodja.
- Krmljenje poteka prek tekočega traka ali razpršilne tehnike.
- Pritrjene so posodice za vodo.
- Iztrebki so odstranjeni s pomočjo horizontalnega ali vertikalnega tekočega traku.
- Naprava zadostuje vsem pogojem Evropske direktive 1999/74/EC.

Kletka vsebuje:

- Gnezdo: ločen predel za valjenje jajc.
- Peščeno kopel: za kljuvanje in praskanje.
- Polico: za počitek.
- Površine za brušenje krempljev.

Povzetek intervjuja s Petrom Dlouhým objavljenega v Časopisu Češke univerze za družboslovje v Pragi (iZUN)

Kaj menite o baterijski reji?

Baterijska reja ni nič drugega kot mučenje živali za potrebe pridobivanja čim cenejših jajc. Kaj drugega lahko rečemo o sistemu, kjer je kokoš zaprta v kletko skupaj z drugimi, po navadi devetimi, kokošmi, in ima prostora le malo več, kot je velikost A4 lista – na taki površini ne more niti stegniti peruti. Prav tako iz higienskih razlogov te kletke običajno stojijo na žičnatem podu ena poleg druge v veliki umetno osvetljeni hali. “Tovarne” jajc so temačne in izredno smrdljive. Kokoš v tem okolju običajno preživi 16 mesecev, nato pa so za “nagrado” poslani v klavnice, čeprav bi morda lahko živele še nekaj let.

Kokoši z velikih farm nikoli v življenju ne vidijo sonca, trave, črva, ne morejo praskati in kljuvati, se pravi, da ne morejo početi ničesar, kar bi bilo v njihovi naravi. Edina stvar, ki jo lahko in morajo početi, je valjenje jajc.

Petr Dlouhý je avtor projekta “Kokoši v stiski”.

Fotografija: Love Kittaya: CC BY-SA

Fotografija: Dzivnieku briviba: CC BY-NC 2.0

Fotografija: Dzivnieku briviba: CC BY-NC 2.0

Fotografija: Dzivnieku briviba: CC BY-NC 2.0

Priloga 3 - baterijska reja

Vir - Priloga 3

- Slepice v nouzi (2014): Vajíčkový velkochov - typy chovů.
- Bazalka (2016): Víte jaký je rozdíl mezi konvenčním a ekologickým chovem slepic?
- Stupka, Roman (2010): Chov zvířat.
- Ledvinka, Zdeněk/Zita, Lukáš/Tůmová, Eva (2008): Vybrané kapitoly z chovu drůbeže.
- Kovobel - výrobní družstvo (2017): Obohacený klecový systém pro chov nosnic.
- Antošová, Tereza (2017): Slepice v nouzi aneb STOP klecovému chovu.

Priloga 4 – hlevska reja

Pogled kmeta, ki se ukvarja s talno rejo

Le malo kokoši živi na tleh, ki so na debelo prekrita s slamo in zemljo. Ponosni smo, da smo ena od kmetij, ki se ukvarja s takim načinom reje.

Kokoši so socialne živali, ki med sabo komunicirajo s kombinacijo zvokov, dotikov in vizualnih signalov. Če lahko, skrbijo za svoje telo. Tako kot vsa druga živa bitja tudi one občutijo bolečino.

Naš način reje je povsem prilagojen potrebam kokoši nesnic, tako da lahko opravljajo svoje naravne potrebe, kot so gnezdenje, iskanje hrane v tleh, valjanje v pesku, pretegotvanje peruti in kriljenje z njimi. Kokoši se lahko znotraj hleva gibajo neomejeno. Jajca ležejo v gnezdih, kjer jih nihče ne moti. Imamo tudi svoje njive, na katerih gojimo žita za krmo – tako omogočimo bogato in zdravo hrano, ki pozitivno vpliva na okus jajc.

Kokoši izvirajo iz subtropskega podnebja, zato za dobro življenje potrebujejo relativno stabilno temperaturo, vlago in svetlobo. Vse to dosežemo z nadzorovano mikroklimo v hlevu.

Kokoši baterijske reje trpijo zaradi krhkih kosti, ki se pogosto lomijo, ali trpijo zaradi izpahov. Stanje v kletkah je zanje boleče. Kletke med njimi vzbujajo tudi agresijo, zato je med njimi pogost kanibalizem.

Težko je znanstveni dokazati, ali je kokoš srečna ali ne. Vendar je etično mogoče razumeti več. Vsekakor lahko trdimo, da je dobrobit živali ključna za kvaliteto.

Fotografija: Dchrisoh: CC BY-NC-ND 2.0

Fotografija: Michael M. S.: CC BY 2.0

Fotografija: Normanack: CC BY 2.0

Fotografija: RedDrgn056: CC BY-NC-ND 2.0

Osnovne informacije o hlevski reji

- *EJajca hlevske reje so na voljo v trgovinah pod označbo “talna reja”.*
- *V hlevih, v katerih so tla prekrita s steljo, se kokoši lahko prosto gibljejo, počivajo na policah in ležejo jajca v gnezdih. Največja koncentracija kokoši je 12 živali na 1 m².*
- *Če je dobro voden, lahko tak sistem kljub veliki koncentraciji živali nudi kokošim zadovoljivo življenje.*
- *TTežava je v veliki koncentraciji in možnem agresivnem vedenju kokoši – tisoče živali na majhnem prostoru lahko pomeni, da so šibkejši živali napadene – okljudane.*
- *V baterijski in hlevski reji kokoši obdržijo eno leto. Po tem ko se količina znesenih jajc zmanjša, grede kokoši običajno v klavnice.*
- *85 % vse krme v EU je genetsko spremenjene.*
- *Mlade petelinčke ubijejo takoj po tem, ko se izvalijo, po navadi jih žive zmeljejo v visokofrekvenčnih mlinčkih.*
- *Kokoši nimajo možnosti, da bi šle na prosto (sonce, travo, zrak).*

Viri - Priloga 4

- Chlumská, Lubomíra (2004): Není vejce jako vejce.
- Bazalka (2016): Víte jaký je rozdíl mezi konvenčním a ekologickým chovem slepic?
- Farma Čerčány (2017): Co možná nevíte..?

Priloga 5 – organska reja

Pogoji za kokoši nesnice v organski reji

- Kokoši ne smejo biti zaprte v kletkah.
- Omogočeno jim mora biti kljuvanje, peščene kopeli in police za gnezdenje.
- Vsaj 1/3 tal mora biti prekritih s steljo in blatom/peskom, kjer kokoši lahko brskajo za hrano.
- Lahko so nastanjene tudi v hlevih, vendar ne sme število kokoši presegati 3000 kokoši, vsaka pa mora imeti 2,5 m² prostora.
- Za intenzivnost valjenja jajc je pomembna količina dnevne svetlobe. Za prosto rejo velja, da je lahko dnevna svetloba umetno podaljšana na največ 16 ur.
- Z ozirom na vremenske spremembe (mraz, dež ipd.) je nujno kokošim omogočiti prosto gibanje v naravnem prostoru vsaj tretjino njihovega življenja. Ta naravna ograda mora biti prekrita z naravnim rastjem in grmovjem, v katerega se kokoši lahko skrijejo.
- Kokoši lahko jajca nesejo v gnezdih.
- Kokoši so krmljene z organsko krmo (brez pesticidov in umetnih gnojil).
- Jajca proste in organske reje so označena s številko 0, kar je v skladu z evropsko in slovensko zakonodajo.

Pasti organske reje

- Jajca morajo vsebovati dovolj žvepljenih snovi. V tradicionalni reji to dosežejo s sojino krmo, ki jo mora v organski reji nadomestiti grah.
- Kokoši ponavadi iz strahu pred plenilci ne izkoristijo celotne naravne ograde.
- V splošnem velja, da več, kot je kokoši na majhnem prostoru, več je primerov kljuvanja in kanibalizma (v organski reji kokošim ne smejo pristriči kljunov).
- V odprtih prostorih kokoši lažje zbolijo za boleznimi ali paraziti.

Organska reja v številkah

Na Češkem je odstotek kokoši, ki prihajajo s kmetij, ki ponujajo jajca proste reje na trgu, nižji od 0,5 %, t. j. manj kot 15000 kokoši (leta 2011).

Znotraj EU so glavne države, ki se ukvarjajo z organsko rejo, Francija, Nizozemska, Italija, Nemčija in Združeno kraljestvo. V teh državah število kokoši v organski reji šteje od 2,3 do 1,2 milijona ptic.

Osnovna načela organske reje so:

- Izbira primerne pasme.
- Dovoliti živalim, da se obnašajo kot v naravi, predvsem na kmetijah proste reje, kjer imajo dovolj naravnega prostora za tek.
- Vzdrževati dobre zdravstvene pogoje in zagotavljati ustrezno bivališče ter zdravo, polnovredno hrano.
- Pitanje živali z zdravili in stimulantni je prepovedano, prav tako manipulacija z zarodki, genska manipulacija ter krajšanje repov in kljunov in podobno.

Težave kmetij, ki se ukvarjajo s prosto rejo

Čeprav lahko kokoši uporabljajo naravno ogrado, je bilo ugotovljeno, da se kokoši na prostem počutijo ogrožene, zato se na prostem nahaja le del jate naenkrat. Prav tako se kokoši držijo blizu hleva, s čimer uničijo vegetacijo tistega področja. Drevesa, grmovje in druga zavešča bi morda spodbudila kokoši, da bi več časa preživele na prostem. Več kot so zunaj, manjša je možnost za cufanje perja in kanibalizem, ki je v organski reji pogost, saj je krajšanje kljunov prepovedano. Na Nizozemskem se kar 70 % organskih farm sooča s kljuvanjem in cufanjem perja, kar je pokazatelj, da so jate precej pod stresom.

Dobrobit živali

Ta člen se ukvarja z zagotavljanjem osnovnih življenjskih pogojev in zdravja živali, zaščite pred negativnimi vplivi ki bi lahko to zdravje ogrozili ali jim povzročili bolečino, trpljenje ali duševne motnje. Na Češkem dobrobit živali zagovarja ustrezen zakon in z njim povezana zakonodaja, ki ureja hrano, prevoze, rejo, klavnice ipd.

Organska reja in dobrobit živali

Fotografija: RedDrgn056: CC BY-NC-ND 2.0

Cilji organske reje se primarno osredotočajo na okoljsko trajnost, ne toliko na dobrobit živali. Kljub temu je slednje sestavni del organske reje.

Standardi Mednarodne zveze gibanj za organsko kmetijstvo (IFOAM) so postali osnova zahtev organske reje, ki zagotavlja, da so izpolnjene osnovne potrebe živali, kar lahko podpira tudi ustrezna tehnologija.

Fotografija: Jessica Lucia: CC BY-NC-ND 2.0

Fotografija: Jessica Lucia: CC BY-NC-ND 2.0

Fotografija: Peter O'Connor aka anemoneprojectors:
CC BY-SA 2.0

Zdravje kokoši

Zdravje živali je pomemben pokazatelj kakovosti življenja. Smrtnost znotraj organske reje je zelo različna, od 0–25 % na jato kokoši nesnic. Najpogostejši vzrok smrti je okužba z bakterijo *E.coli*, virusnim bronhitisom, kokcidiozo ali ptičjo pršico, ki se prenaša tudi na jajca. Pri prosti reji je večja verjetnost okužbe z zunanjimi prenašalci bolezni (divje živali, ptice), še posebej to velja za salmonelo in kampilobakter.

Ločimo med prosto rejo in organsko rejo – razlika je v krmi!

Vir - Priloga 5

- Lichovníková, Martina (2015): Ekologický chov slepic.
- Zootechnika.cz (2009): Welfare obecně.
- Bio-info (2017): Proč mít v nabídce biovejce?
- Šonková, Romana (2006): Welfare v ekologickém zemědělství: Šance pro lepší život hospodářských zvířat.
- Šarapatka, Bořivoj /Urban, Jiří (2005): Ekologické zemědělství.